

RÉGI SZAJÁNI GYERMEKJÁTÉKOK

Rége, amikor falun úgyszólván ismeretlen volt a gyárilag készített játékszer, színelőadás is csak két-háromszor volt egy évben: gyermekek, felnőttek egyaránt megtalálták a módját a játéknak és a szórakozásnak. Jómagam már nem is emlékszem, hogy – egészen a második világháborúig – városi üzletekben milyen játékszereket lehetett vásárolni fából készült mozdonyon, gőzgépen és más hasonló „motoros” alkalmatosságon meg kaucsuk hajasbában kívül. Ezt ugyan szajáni ember meg nem vette volna, részben azért, mert nem volt rá kidobni való pénze, másrészt minden háznál annyi „játékszer” akadt, hogy azt ma sem tudná előállítani talán egyetlen gyár sem. A sárágyút biztosan nem.

Előbb azonban lássuk, mit jegyeztek föl a régi, az 1870-es évek gyerekjátékairól. Kálmány Lajos megemlíti néhány régi szajáni játékot is, amelyek ma már teljesen ismeretlenek. Közéjük tartozik a *Bátyámuram*. Gémeskút közelében kerekbe fogódzkodtak. Bátyámuram a közepében körüljárta a kört. A többi forgott és kérdezte: *Hová méné kend, bátyámuram? Mőgyők a kútra*. Ment a kútra, a többi utána. Amikor odaértek, úgy tettek, mintha vizet merítettek volna, mondogatván: *Vizet merők a bikáknak, ustorum viszöm vele, lovam kötöm utánam*.

A *hinta*, vagyis a *hintázás* még ugyan járja ma is, de ma már nem a régi változatban, s főleg nem a régi szöveggel: *Egy ángyomnak egy ládája | Két ángyomnak két ládája . . .* és ezt még kilencig így folytatták, majd következett: *Tíz, tiszta víz | Olyan, mint a folyó víz*. A második versszak: *Ángyomasszony kislánya, | Belehalt a Tiszába, | Mivel halásszuk ki? | Szőgyünk össze cserepeket, csontokat, | Avval halásszuk ki | Túl a Tiszán egy barát, | Süti, főzi a kukoricát, | Kérők tülle, de nem ád, | Még aszongya: pofon vág, | Pofon bizony a kutyát, | Annak is a kis lukát*.

A *hinta* vagy *hintázás* a mi gyermekkorunkban iskolás gyermekek játéka volt, mint ahogy ma is az. Csakhogy nekünk elegendő volt hozzá a minden falusi háznál használatos, a learatott búza vagy a begyűjtött széna hazahordásakor lekötésre használatos kötél egy hosszabb darabja. Azt erősítettük fel vastag eperfa vízszintes erős ágára, hiszen rendszerint minden udvarban volt több eperfa is. A kötél aljára ráillesztettünk egy deszkalapot, melyet testünk-

kel egyensúlyozva tartottunk a kötél alján. Ekkor általában a következő szöveg kísérte a hintázót: „Hinta, palinta, karácsonyi Katinka, régi dunna, kiskatona fölült a lovára, belesett a Tiszába.”

Holleva. Kerekbe állottak, a holleva a közepére ment. Forogtak és kérdezték: holleva? holleva? holleva? Ez kiszaladt a körből, a többi meg utána. Aki elfogta, az lett az új holleva.

A kislányok legkedveltebb játéka – mi sem természetesebb – itt is a *babaruházás* volt. Igen, a babaruha elkészítése, mert babát voltaképpen soha nem kellett külön készíteni: mindig kéznél volt egy kukoricacsutka, vagy egy darab száraz kukoricaszár. Ezt kellett felöltöztetni. Ez volt a játék nehezebbik része, hiszen minden háznál a valamirevaló rongydarabot foltozásra használták. Így általában több kis darabkából kellett összeállítani, megvarrni a ruhát. Legfeljebb fejkendőre futotta egy darabból. Ám így lett szép, sokszínű a babaruha.

És így tanultak meg a kislányok már igen korán varrni és foltozni, aminek aztán életük végéig hasznát vették. Kedvelt játék volt a *sütés-főzés* is. Ehhez is megvolt minden anyag a háznál: olykor egy fél kanálnyi liszt, pár szem bab, kukorica, de ennél sokkalta nagyobb mennyiségben a gyúrható sár, mert ebből nemcsak „kenyeret” és „kalácsot” lehetett gyúrni, hanem sparhetet és búboskemencét is készíteni. Ezek voltak a kimondottan leányjátékok.

Sárból készítettek lányok, fiúk szebbnél szebb lovakat, ökröket, de még szekeret is hozzá. Több mást – mint majd kiderül – a lányok a fiúkkal együtt játszottak.

Fiúgyerekek kedvelt játéka volt a *sárágyú készítése*, a *huhukkolás*, *hukkantás*. Kétmaroknyi gyúrható föld és egy kis víz kellett hozzá. Ez utóbbi helyett megtette a pisi is, hiszen ez mindig „kéznél volt”, és ami nem mellékes: nagyon jó kötőanyagnak bizonyult. A sarat csészealj alakúra kellett gyúrni, majd a közepét hüvelykujjal fokozatosan annyira elvékonyítani, mint a rétestészta. Fészeszerű peremet kellett rajta hagyni, hogy így minél mélyebb legyen, mert amikor tenyérre csúsztatták, s úgy fél méter magashól megfordítva hirtelen a földhöz csapták, jobban megszorult benne a levegő és nagyot hukkant. Ilyenkor az történt, hogy a sárágyú fenekének elvékonyított részét a levegő átszakította, és hukk-szerű hangot adott. Ez volt a sárágyúlovés.

Szintén a kisebb gyerekek kedvenc játéka volt a *lovazás*. Egy bot közepére rákötöttek egy darab madzagot, a vízszintesen tartott bot két végét megfogta két „ló” (olykor csak egy), a gazda, mármint a kocsis vagy az ekéző pedig a madzag másik végét. Egyik kezében pálcával vagy kisebb játékoszorral hajtotta a lovakat, rendszerint a poros kocsúton. A lovaknak természetesen porolniuk kellett, meg gangosan dobálniuk a lábukat, mert a parádés (Szajánban prádés) lovak úgy ügetnek. A kocsis bosszantására a lovak időnként nem arra fordultak, amerre ő szerette volna. Akkor beléjük vágott, úgy, mint ahogy az igazi lovakra szokás. Bár a „lovak” tudták, hogy ez fáj, mégis megismételték. Aztán meg-megálltak kisebb dolgukat végezni, hiszen ezt az igazi lovak is így teszik, hosszú ideig tartó fáradságos munka közben. Gazdájuk pedig bosszankodott, ha sokáig „elhúzták”. Néha a lányok is csatlakoztak a fiúkhöz lovazni, csak akkor az volt a baj, uge, hogy mégse lehetett megállni vizelni! A lónak bizony sokat kellett túrnie...

Életem egyik legszebb és legemlékezetesebb lovazása az volt, amikor egy nyáron a Messinger-féle kamillaszárító élé ürve (nem messze házunktól) csat-

lakozott hozzánk a szárító kikindai felügyelőjének lánya. Ma is magam előtt látom: hófehér ruhában, könnyű fehér cipőben, gesztenyebarna hajjal. Mi meg kiscipőben, félmeztelenül s meztőláb rúgtuk a port. A fehér bőrű kislány, akit Oszwald Máriának hívtak, éppen mellém állt be lónak, s bizony jókedvvel futott velünk a poros út közepén. Ne is mondjam, milyen lett a fehér vászoncipő.

Szintén utcai játék volt a *zavarócskázás*. Ezt inkább estéknként játszottuk. Hasonló játék volt a *cicamacázás* is. Erre jó széles, mély és száraz árok felelt meg legjobban. Kijelöltünk benne egy területet, amelyben a macska, a cicamaca kergette a játékosokat. Akit megfogott, az lett helyette a macska. A mi utcánkban (régente Nagy utca, később Ady Endre) a Tószegi-, majd a Sziráki-féle ház előtt volt egy nagy árok, ahol sokszor cicamacáztunk, lányokkal együtt.

Amíg a zavarócskázásnál általában korlátlan volt a mozgásterület, a cicamacázásnál az egerek nem futhattak ki a gödörből, hanem gyors futkosással, hirtelen meglapulással, oldalra siklással igyekeztek kibújni a macska „karmai” alól.

Ott a közelben, a Süliék háza előtt, a kocs út mellett szoktunk Szent Iván napján (június 24-én) *Szent Iván-tűzet* ugrálni. Rózsából jó nagy tűzet raktunk és körülálltuk. Valamelyik szülő jól megrakta kötényét Szent Iván-i almával, és a tűz köré dobta, mi meg egymás hegyén-hátán igyekeztünk felkapkodni minél többet. Ekkor azonban a tűzugrálás volt a fő attrakció. Ez mindig sötétben történt, s azt a fiút, amelyik erre nem mert vállalkozni, gyávának tartották. Bizony a lányok előtt is csökkent a becsülete. A magasha csapó lángokon nekifutással vágódtunk keresztül. Minél jobban sikerült, annál többször futottunk neki, s emiatt még várakozni is kellett.

Idősebbek mesélik, hogy régente nagyon elterjedt szokás volt ez, és a falu minden utcájában raktak Szent Iván-tűzet. Mivel az ugrálás sötétben, a tűz vakító ellenfényében történt, előfordult, hogy két ugráló véletlenül egyszerre futott neki, ellenkező oldalról, s éppen a tűz fölött ütköztek össze. Ilyenkor bizony jól megpörkölték magukat, de hát ez is valami ősi eredetű virtuskodás, a bátrak játéka volt.

Még egy játék, amit fiúk, lányok együtt játszottak: a *cömbézés*. Ez azonban már zárt helyen folyt. A cömbének bekötötték a szemét, s ha megfogott valakit, az lett a cömbé. Hasonló volt a *bújócskázás* meg az *ipiapacsozás* is. Csak ott a humó (be kellett hunyni a szemét, vagy fal felé fordulnia), miután elszámolt tízig, nyitott szemmel kereshette az elbújtakat. A bújócskázásnál elegendő volt meglátni valakit, s az lett a humó, amíg az ipiapacsozásnál előbb meg kellett érinteni a kijelölt helyet és elkiáltania: *ipiapacs, Pisti*, vagyis annak a nevét, akit meglátott. Ellenkező esetben továbbra is ő maradt az ipiapacs. Ez a játék különösen nagy szerűkőn, szalmakazlak és szárkúpok között volt érdekes.

Közben még el kell mondani, hogy azokban a játékokban, amelyekben ki kellett jelölni a kezdőt, ez kiszámolással történt. Legismertebb kiszámoló vers volt a következő: „*Egyedem begyedem tengertánc, / Hajdú sógor, mit kívánsz, / Nem kívánok egyebet, / Csak egy darab kenyeret.*” Egy másikat azonban még sehol másutt nem hallottam: „*Sárgaföldes gödörbe lukat ásott az ürge, / Embörök, asszonyok, ne mőnnyetők a malomba, fapuskáva lövődöznek, / Dirr, durr, lakatos, tiéd lössz a gatyafos.*” Ezt Kermenyákon tanultam, és a faluban sem sokan ismerték.

Volt még két ismertebb kiszámoló mondóka is. Az egyik: „*Lementem a pincébe vaját csipőgetni, utánam gyűtt édösapám háthaverőgetni, / Nád közé bújtam, nádsípot fújtam, / Nádsípomi így szól: dí-dá-dú, te vagy az a nagyszájú.*” A másik: „*Gólya, gólya, gilice, mitül vérös a lábod, / Török gyerök mögvágta, magyar gyerök gyógyítsa, / Sípbal, dobbal, nádihegedűvel.*”

Mielőtt rátérnék a számomra legérdekesebb és legtöbb gyereket vonzó játékok ismertetésére, megemlítek néhány olyat is, amelyeknek kevesebb ismerője volt: vagy azért, mert nem tartották eléggé szórakoztatónak, vagy pedig azért, mert már komoly kezűgyesség kellett hozzá, és erre nem minden gyerekeknek volt hajlama. Ilyen volt például a hangszerek: a fűzfasíp, a nádihegedű, a bürökduda készítése, meg a bodzapuska és a gumipuska, vagyis a parittyá kidolgozása. Ez utóbbihoz sorolnám még a szíjkancsika készítését is. Lássuk, hogyan is készültek ezek.

Fűzfasíp, fűzfafütyülő. Ujjnyi vastagságú zöld fűzfavesszőből, illetőleg furulya hosszúságú vesszőből levágtunk egy darabot. Ezt kemény, de sima felületű tárgyra téve tenyerünkkel dörzsölve guringattuk, amíg annyira meg nem lazult rajta a héj, hogy kibújathattuk belőle a vessző kemény részét, vagyis a belét. Ebből kivágtunk egy darabkát, majd ezt felébe hasítottuk, és a lehúzott, sértetlen (repedés nélküli) fűzfahéj két végébe szorítottuk. A sípnek csak egyetlen, félkörömnyi nyílást vágtunk, a furulyán pedig lyukakat is. Ha ügyesen csináltuk, nagyon szépen szólt mind a kettő.

A *bürökduda* ennél sokkalta egyszerűbb hangszer volt, hiszen itt csak egy furulya nagyságút kellett levágni az egyébként eléggé kellemetlen szagú bürökszárból. Aztán egyik végét szájba véve, a másikat két vagy négy ujjal leszorítva úgy szabályoztuk a levegő kiáramlását, hogy az erős, bögfő vagy csérogó hangot adjon.

Nádihegedű. Ezt nem volt valami nagy művészet elkészíteni. Igaz, nád nálunk csak a Labanc kovácsék alatti halastóban termett, s ebből a megboldogult Süli Jani meg Lajos, a fivére tudott szépen szóló hegedűt vágni. Mi főként száraz kukoricaszárból készítettük. Két csomó közti darabját levágtuk, éles bicska hegyével kb. fél centi széles húrt hasítottunk rajta a két csomó között, s a végeknél kis fadarabkákat alátételével feszítettük ki. Ez lehetett egy vagy több, egymás mellé rögzített hegedű is. A vonó ugyanígy készült, de mindig egyetlen darabból. A húrok nedvesítéssel érdekes hangot adtak a vonó nyomán.

Bodzapuska. Ahol nem volt bodzafa, ott eperfa hüvelykujjnyi vastagságú ágából ugyanolyan eljárással kinyomtuk a belét, majd kemény fából, vesszőből egy olyan nyomogatót faragtunk, amely éppen hogy csak beleszorult. Nyállal kemény papírgolyócskákat gyúrtunk, ezt belenyomtuk a cső egyik végébe, majd a másik végébe helyeztük a tolopálcát, és ez a levegő sűrítésével kilötte a papírgolyót.

Parittyá. Kevesebb gyerek játékszere volt, mint az előbbieik. Jó, erős gumi kellett hozzá. A két gyermekujjnyi szélesre vágott használt kerékpárbelső nem volt éppen valami rugalmas, se tartós, de szorultságból ez volt a leggyakoribb.

Árultak ugyan a boltban (ma sem tudom, mi célt szolgált még) szintén kisujjni vastagságú, négyszögletes gumiszalagot. Nos, ebből készült a messzire hordó, erős parittyá, amelyhez még egy akácfa vesszőből faragott villás nyél, valamint egy féltényérnyi bőrdarab kellett. Voltak az utcánkban olyan ügyes gyerekek, mint például Bera Simi és Pisti, Zombori Albert meg Kugli Sanyi, akik a verebet is eltalálták a parittyával. Az én lövéscim egyik legnagyobb „eredménye” az volt, amikor egy akácán verekedő két veréb helyett Kis Simonék tisztaszobájának kettős ablakát találtam el.

Kancsikakészítés. Egészen a második világháború végéig Szajánban aligha volt olyan fiúgyerek, aki ne őrzött volna kora tavasztól nyár elejéig naponta néhány óráig libákat. Nos, a libapásztornak is (ha fiúgyerek volt) a kancsika jelentette a legkedveltebb és természetesen a leghatásosabb terelődőszkört, hogy a tehén- és disznópásztorokról ne is szóljak. Különbösen is gyakori játékszer volt a kancsika. Aki tehette, faragott nyelű, szíjből font, a nyaka körül bőrszalagokkal díszített kancsikával jelent meg az utcán.

A hivatásos pásztorok és azok gyermekei az úgynevezett négyesfonású, mi meg főként a háromfonású kancsikával dicsekedhettünk. Aránylag csak kevesen, mert hát drága volt a hozzávaló szíj vagy bőr. A kar hosszúságú nyélre erős ustorszíjből nyakat kötöttünk, erre vastagabb kötélrészletet hurkoltunk. Erre a célra legjobban az elhasznált istráng vagy kötőfék felelt meg. Akinek módja volt, mint ahogy a lányok hajukat fonják három ágba, szíjjal vagy ujjnyi szélességű hasított bőrral fonta be. A kötél végére rafiából készült bojtosra font „sugarat” kötöttünk. Ezzel igen ügyesen durrogattunk. Ettől féltek az állatok is, mert olykor bizony úgy végigváltunk a lábszárunkon, hogy rángatni kezdték a fájástól. Olykor versenyeztünk is: ki tud többféleképpen durrogatni. Az volt az igazán ügyes, aki oldalt néhányszor ütemesen nagyot durrogatott a kancsikával, aztán többször előre, hátra, majd sokszor kétoldalt is durrogatott.

Visszatérve a játékokra, először is a *bakugrást* említem, hiszen az egyszerűbb játékok közé tartozott. Iskolában és pásztorkodás közben egyaránt „uzováltuk”, ahogyan néhai anyai nagyanyám szokta mondani. Egymás elé sorakozva, kezünket térdünkre támasztva előrehajoltunk, majd a leghátso játékos elindult, mindenkit átugorva, miközben két kezével elrugaszkodott a lapulók hátáról. Utána folyamatosan követte a következő, és ez így ment, amíg csak bele nem fáradt a többség. Ha jól emlékszem: a büntetés az volt benne, hogy ha valamelyik résztvevő valakiről lecsúszott, vagy képtelen volt átugorolni, akkor kiesett a játékból.

Sugározás. Szintén fiúk-lányok játéka volt. Nagyság szerint egymás mellé álltak, kezüket szorosra fogták, és az első, lehetőleg legerősebb résztvevő jeladására körbe-körbe futni kezdtek, egyre fokozódó ütemben. Majd az elől álló, aki jóformán egy helyben mozgott – ő volt a sugárforgató – hirtelen hátradőlve vagy oldalt fordulva nagyot rántott a sugáron. Erre a legszélső vagy kiröpült a láncolatból, vagy elveszítve lába alól a talajt, egyszerűen a levegőben forgott, ha erős kezű volt a mellette álló játékos. Volt olyan eset, amikor ketten-hárman is kiröpültek a sugárból.

Adj, király, katonát! Kedvelt játékunk volt, második-harmadik osztályos korunkban játszottuk leginkább, rendszerint jó időben, az iskolaudvarban. Minél többen voltunk, annál érdekesebb volt, legalább 25–30 fiú és lány kellett hozzá. Két egyenlő számú csapatra osztva, egymástól 8–10 méterre helyezkedtünk el. Egymás kezét jó szorosra fogtuk, és jól kifeszítettük a sort. Kiolvasással jelöltük ki a kezdő csapatot, azután pedig a játékosok felváltva kérdeztek-feleltek egymásnak.

Az első kérdező átszólt a másik sorhoz: „*Adj, király, katonát!* – „*Nem adok*”, jött a válasz. Ekkor a kérő így szólt: „*Ha nem adsz, szakítok!*” – „*Szakíts, ha bírsz*”, –felelte az ellenkező oldal. A kérő erre: „*Kit kívánsz?*” A felelő: „*Azt a híres, azt a híres Szűcs Feri*” (vagy bárkit megnevezett). Ekkor a megnevezett játékos nagy lendülettel nekifutott az ellenkező sornak, rendszerint ott, ahol a megítélése szerint a legkönnyebben átszakíthatja a sort. Ha ez sikerült, akkor kézen fogva átvezette az ő sorába az átszakítási hely egyik résztvevőjét, rendszerint az erősebbet. De ha ez nem sikerült, akkor neki kellett beállnia a másik sorba.

Most aztán ez a sor kért katonát a másik királytól, és ez a játék rendszerint addig folyt, amíg az egyik fél el nem veszítette minden katonáját. Óra közti szünetben sokszor meghatározott ideig játszották, s az lett a győztes, amelyiknek több katonája lett.

Szintén udvarban lebonyolítható, a fiúk legelterjedtebb játéka volt a *kutyázás*, amit másutt *métázásnak* neveznek. Ehhez egy bot(ütő) meg egy rongylabda, vagy marhaszőrből készített labda kellett. A többség inkább a rongylabdát kedvelte, mert ez súlyosabb volt, és messzebbre el lehetett ütni.

Külön varázsa volt a szőrlabdának, azért, mert mi úgyiszólván mindig piros (vörös) szőrből készítettük. Nálunk ugyanis igen gyakori volt a vöröstarka szimentáli és a magyartarka, vörös foltos szarvasmarha. Ezek tavaszi vakarásakor, az erős, fémből készült vakaróval összegyűjtöttük a marhák téli szőrzetét, és ebből labdát formáltunk. Nagy türelemre és kezűgyességre volt szükség: két tenyerünk közé szorítva időnként nyállal és egy kis vízzel meg pörnyével (kukoricacsutka-hamuval) vegyítve igyekeztünk aránylag minél keményebbre gömbölyíteni a szőrcsomót.

Külön élvezet és látvány volt, amikor a jól eltalált piros labda (szajániasan lapta) magas ívben röpült a levegőben.

Az udvar nagyságától függően, egymástól 20–30 méterre két párhuzamos csíkot húztak a földön. Ez volt a játéktér. A belső vonal mögött álltak az ütők és az adogató (kiszámolással választották). Az adogató volt a kutya, akinek vissza kellett hoznia a labdát, valahányszor elütötték. Előbb azonban az volt a dolga, hogy legfeljebb fejmagasságig feldobja az ütőjátékos előtt, és az igyekezett minél messzebbre elütni, mert akkor – miközben a kutya a labdáért futott – volt ideje elszaladni a külső vonalig és vissza a helyére. Amennyiben ez elsőre nem sikerült, még kétszer megismételhette az üstét, de ha egyszer sem találta el, akkor gyorsan kellett futnia a külső vonal mögé, hogy a játéktéren belül el ne találja a kutya a felkapott labdával. Legtöbbször azonban eltalálta. Megtörtént, hogy valaki csak pár méterre ütögette el a labdát, és csak annyi ideje volt, hogy kifusson az ütőterületről. Ott aztán addig kellett várakoznia, míg valamelyik ütögető jól el nem találta a labdát.

A *kustizás* is rendszerint udvarban történt, olykor lányok részvételével is. Itt is egy rongylabdára, esetleg hasonló nagyságú fagolyóra, meg minden játékosnak botra volt szüksége. Két csapat küzdött egymással. Egy valaki a háta mögé dobta a labdát, és ezzel elkezdődött a játék. Futottak utána, igyekeztek minél előbb elérni, és egymás elől elütögetve próbálták egy, az ellenfél oldalán kijelölt jó tenyérnyi mélyedésbe gurítani. Rendszerint nagy küzdelem alakult ki, hiszen mindegyik szerette volna a lyukba gurítani a labdát, mert akkor egy játékidőt pihenhetett. Azt is mondhatnánk: ez volt a mai gyephoki bánsági változata.

Az általában ismert játékok, mint például a *bakugrás*, a *Fordulj, fiam, jön a sas*, a *sántaiskola*, az *Adj, király, katonát!*, a *sugarozás*, mind az ügyesség és az erő játékei voltak.

Akárcsak a Bánság több vidékén, Szajánban is kedves kis játék volt az úgynevezett tavaszi játékok közül a *Virágoskert* elnevezésű. Erre is szívesen emlékszem, hiszen az iskolában meg az utcán is gyakrabban játszottunk, mert ez nem is volt „olyan gyerekes” játék. Inkább serdülő korú lányok és fiúk páros játékának számított, amelyben párt választottak maguknak. Persze, leginkább azt szemelték ki, aki nekik a legjobban tetszett. Körbeálltak a fiúk a lányok, vagyis a virágárosok mögött, s a körön belül álló vevőnek mind énekelni kezdtek:

*Beültettem kiskertemet a tavasszal,
rózsa, szegfű, liliom és rezedával,
ki is nyíltak egyenkint,
el szeretném adni mind,
de most mindjárt.*

A körben álló fiú – a vevő – éneklés közben körüljárta a lányokat, vagyis a virágokat, mintha válogatott volna belőlük. Amikor vége lett az éneknek, a körön kívül odament a neki tetsző lány párjához, vagyis az eladóhoz, és énekelve alkudni kezdett:

*Én megveszem a virágod, ha eladod,
ha az árát te magad is nem sokallod.*

Erre az eladó válasza (a többiek is kórusban énekeltek):

*Versenyfutás az ára, utcu, nézzünk utána,
de most mindjárt.*

Ekkor a vevő és az eladó a körön kívül ellenkező irányban futni kezdett, s aki előbb ért vissza a magára maradt virágszálhoz, azé lett. A később érkező lett a vevő, és kezdődhetett újra a játék.

Az *Itt a három* azonban már csak a fiúk és a lányok egymás iránti vonzódását is élesztgette. Hiszen a körben kettesével álltak. Elöl a lány, mögötte a fiú. Mindig úgy kezdődött, hogy a fiú kergeti a körben a lányt. Legalább néhányszor körül kellett futni a kört, s ha kifáradt, beállt valamelyik pár mellé, rendszerint oda, ahol a neki legjobban tetsző fiú állt. Ekkor elkiáltotta: „Itt a három”, mire a hátul állónak kellett kergetnie a körben levőt.

Csentrösözés (fazékütés). Ez már nagyobb gyerekek, inkább sihederek játéka volt. Ehhez egy lyukas fazékféle, vagy egy hasznavehetetlen bádognakna kellett, és mindegyik résztvevőnek egy súlyosabb bot. Az udvarban húztak egy vonalat, s ettől elég nagy távolságra egy kisebb kört rajzoltak, és beleállították a fazekat. Ezt kellett a bottal úgy eltalálni, hogy kiröpüljön a helyéről, és minél messzebbre elguruljon. Mert akkor a dobónak volt ideje elszaladni a botjáért, és visszaállhatott dobni. Ellenkező esetben – akárcsak a kutyázásnál – addig kellett várakoznia, amíg valaki jól el nem találta a fazekat. A csentrös állígtójának ugyanis csak akkor volt joga üldözni botjával a dobálót, ha már visszaállította helyére a fazekat. Volt eset, amikor három-négy dobó is botja mellett állt, várta a szerencsét, de közben nem volt szabad kézzel megérintenie a botot, mert akkor az állígtató üldözőbe vehette. Ám csak addig kergethette, amíg valaki el nem találta a fazekat, mert akkor már érvénytelen volt az utolérés: a fazék nem volt a helyén a körben. Rendkívül szórakoztató és ütemes játék volt.

Kint a bárány, bent a farkas. A *Virágoskert* meg az *Adj, király, katonát!* nevű játékokon kívül ez is azon ritka kedvelt játékok közé tartozott, amelyeket az iskolában tanultunk, és kizárólag ott is játszottuk. Pedig ugyancsak szórakoztató, meg ügyességet és erőfitogtatást igénylő játék volt.

Akkor volt érdekes, ha legalább 20–25-en vagy ennél is többen játszották. Kiszámolással kijelölték a farkast, majd a bárányt. Ezután a többiek kézfogással nagy kört alkottak. A bárány beállt a kör közepébe, a farkas pedig a körön kívül maradt. Arra ment a játék, hogy a farkas el tudja-e rabolni a bárányt. Ide-oda futkosva kémlelte azt a helyet, ahol a legkönnyebben be tudna törni a körbe. Közben a játékosok erősen szorították egymás kezét, nehogy a farkas átszakítsa a kört, és elcsúpjá a bárányt. A farkasnak tehát mindenfajta csel fogáshoz kellett folyamodnia, hogy áttörje magát a körön. Neki-nekirentott, majd leguggolt, hogy átbújjon a kezek alatt. A körön állók ilyenkor testükkal egymáshoz szorultak, illetőleg ők is leguggoltak, hogy lehetőleg útját állják a rohamozónak.

Ha a farkasnak mégis sikerült bejutnia a körbe, akkor hamar egerutat adtak a báránynak, vagyis az történt, hogy kaput nyitottak a menekülésre, s ha a farkas is utána iramodott, akkor gyorsan bezárták a kaput, és a farkas maradt a körben. Most aztán ismét nagy feladat előtt állt: kijutni mindenáron a körből a bárány után. Ha ez sikerült neki, akkor meg a bárányt engedték be. És a játék így folytatódott mindaddig, amíg a farkas el nem fogta a bárányt.

Amikor ezt leírtam, eszembe jutott: mi is lehetett az oka annak, hogy ezt csak az iskolában szerettük játszani? Valószínűleg az, hogy szerettük sok lánnyal együtt játszani. Éspedig azért, mert általában mindig fiú volt a farkas, s a gyengébb kezű lányoknál mindig könnyebb volt átszakítani a kör láncolatát. A mi utcánkban viszont az én gyermekkoromban csak 7 játékokba hívható lány volt, 25 fiúgyerekekkel szemben.

Voltak más, kevésbé elterjedt alkalmi játékok és játékszerek is, amelyekhez azonban aránylag sokkal nagyobb ügyesség kellett. Ilyen volt például a parittyá (gumipuska), nádihegedű, fűzfasíp és a bodzapuska készítésén kívül a *fakorcsolyáé* is. A fakorcsolyát, amelyre a kovács, Varga Pista bácsi vagy Szöllősi Károly vaspálcát erősített, úgyszólván egész télen igénybe vettük. A

mi utcánk alatt húzódott a Nagykunút, amely télen-nyáron tele volt vízzel, s ennek jegén versenyeztünk, egylábassal vagy kétlábassal, gusztony segítségével (hosszú bot egyik végébe félig kiálló fejetlen szöveget erősítettünk). Fállábassal, vagyis csak egy korcsolyával úgy neki tudtunk rugaszkodni a partról, hogy pár száz méterre is eljutottunk.

Alkalmi játék volt az *abroncsgurítás* is. Bármilyen abroncsot végén U-alakúra görbített vaspálcával gurítottunk, méghozzá futás közben. Szintén alkalmi játék volt néhányunknak az *igazi lófuttatás* is. Legeltetéskor szőrén megültük a leggyorsabbnak vélt lovat, és előre kijelölt célpontig vágtaztunk. Édesapám nőniesz versenylovával sokszor versenyeztem, azaz futattam, és nemegyszer győztem is.

A következő két játék volt számomra legkedveltebb: a *négyes büssengölés* és a *bikakötelezés*. Az előbbit is inkább már sihederek játszották, csak az volt itt a baj, hogy legalább nyolc (szorultságból hat is megtette) erős fiú kellett hozzá. Minél több négyes váltás állt össze, annál érdekesebb és izgalmasabb volt a játék. Bálint Sándor ezt *csillagbukfencnek* nevezi (Bálint, 1978/79: 46.). Szóval Szögedéből hozták őseink ezt a játékot is, de idővel új nevet adtak neki. Bálint még azt is írja, hogy nyolc alsóvárosi gyerek játszotta két csoportra osztva.

Ez a játék abból állt, hogy ketten összetették a farukat, tenyerükkel a térdükre támaszkodtak, ketten pedig oldalról odanyomták fejüket emezek farához, miközben átkarolták combjukat, hogy így szilárdabb legyen az állás, és kitartsa a sorozatos – sokszor igen heves – ugrásokat, vagyis a büssengöléseket. A másik négyes tagjai egymás után futottak neki, s a tornatermi lóugráshoz hasonlóan, karjukkal elrugaszkodtak a feléjük levő farától, majd fejükkel az állás közepét érintve átgurultak, átbüssengöltek a másik leálló hátán keresztül. Ha valaki gyengén rugaszkodott el, vagy rosszul számította ki a lépéseket, egyszóval nem sikerült átbüssengölnie, az ő csapata állt le, és emezek kezdték az ugrálást.

Voltak ebben is bizonyos trükkök és „kitolási” lehetőségek. A leálló, akinek a farától rugaszkodtak, a saját hasa alatt vagy oldalról visszanézett, s figyelte, hogy mikor fut neki mondjuk a legalacsonyabb termetű ugró. Amikor már majdnem odaért hozzá, egy kicsit megemelte a farát, és emez képtelen volt annyira elrugaszkodni, hogy átbüssengöljön. Ehelyett egy pillanatra fejfelé megállt annak a farán, majd visszapottyant a földre, és máris cserélődhetett a négyes. A kitolás másik gyakori módja volt, amikor a másik oldalon levő, akinek a hátára estek az ugrálók, hirtelen meglapult, mire az ugró nagyot nyekkenve esett a földre.

A *bikakötelezés* (Bálint szerint *kötelesbika*) szintén a sihederek, sőt már a komoly legényeknek számító ifjak játéka volt. Most úgy érzem: mégis ez volt számomra a legkedveltebb, pedig igen kemény, sokszor megszegényítő játék volt. Sajátos környezetet és hangulatot teremtett hozzá egy-egy nagy kiterjedésű legelő, mint amilyen a Bánkiföld. Itt volt a Szabó, Kabók, Zombori (Kismiska), Micsiz és a Törköly családok tíz-húsz holdas legelője. Tavaszonként, főleg májusban, ide jártunk lovakat legeltetni. Itt, ha clegen voltunk, leszúrtuk a földbe a kancsuka (a szájániak szerint kancsika) nyelét, és mindegyik játékos lerakta köré kalapját. (Abban az időben már kisgyerek korunktól kalapot viseltünk, illetve télen sipkát, báránybőr sapkát.)

A kiolvasással kiválasztott bika megfogta a kancsikakötél végét, és máris kezdődhetett a játék.

Az volt a cél, hogy mindenki kilopja, kirúgja saját kalapját. Ezért egyszerre több oldalról is igyekeztünk megközelíteni a kalapokat, miközben a bika a kötél végét el nem engedve, körbe-körbe futkosva, ugrálva igyekezett megrúgni a kalapjukért közelítőket. Akit eltalált, az lett a bika. Azonban ha egymás után háromszor sikerült minden kalapot kilopni, akkor következett a játék legizgalmasabb része: a bika kiházasítása. Ekkor a legidősebb versenyző elkiáltotta magát: „*Hároméves a bika, szőrösödik a lika, nézzük mög.*” Ezt azonban a „bika” rendszerint nem várta tétlenül, hanem futásnak eredt, mert tudta: lehúzzák róla a gyatyát, és megköpködik a „szerszámját”. Kevés olyan bika volt, amelyiknek sikerült elfutnia és megúsznia a kiházasítást.

Egyszer én mégis megúsztam. Bevallom, nem ügyes futással. Történt pedig, hogy egy verőfényes májusi vasárnapon a Bánkiföldön válogatott társaságban: két nagybátyám, Törköly Mihály és Dezső, a Takácsok utcai Kabók fivérek, unokabátyám, Törköly Lajos, másik unokatestvérem, Szabó Józsi, továbbá Micsiz Károly, Zombori (Kismiska) Pista, Nyomatató (Barta) Bandi egymás közelében kipányvázva vagy megnyűgözve legeltettük lovainkat. Micsiz Károly fogott egy rövidebb pányvakötelet meg egy karót, és elkezdődött a bikakötelezés. Lajoson, Józsin és rajtam kívül mind meglelt embernyi legény, sőt, némelyik nős volt már, és így csak tőlem sikerült háromszor egymás után kilopni a kalapot. Ekkor már-már lehúzták rólam a gatyát, amikor Kismiska Pista rájuk ordított: „Vén szamarak, elbírtok azzal a gyerekekkel. Itt van, nézzétek mög ezt ő”, és a nadrágját letolva megmutatta nekik csupasz valagát. Egyszerre elengedtek, és velem együtt nagy kacagásba kezdtek. Azután fűjtünk egyet. és folytatódott a játék.

Miután megtörtént a kiházasítás, a bikának bekötötték a szemét, négykézláb állították, hasa alatt mindenki elhajította a kalapját – lehetőleg minél messzebbre –, majd a bika térden mászva keresni kezdte a kalapokat. Akiét elsőként megtalálta, az lett a bika.

Volt még valami, ami szórakoztatta a gyerekeket: a farsangi gyerekbál. Tudomásom szerint három háznál szervezték, általában 13–16 éves gyerekek számára: a Szabók utcájában Törköly Imrécék, az Ady Endre utcában Sós Simonék és a Vilma téren Vak Jöskákék házában. A három nevezett személy szolgáltatta a kiváló zenét, asztali citerával.

Kizárólag csárdást, lassút és gyorsat, vagyis frissest szolgáltattak. Egy dinár volt a belépődíj, és az esti lámpagyújtástól tíz óráig tartott a farsang idején. Talán mondanom sem kell, hogy a petróleumlámpa volt akkor a legjobban világító fényforrás minden falusi házban (volt, ahol csak mécesre, vagyis pilácsra futotta). Mi, a Bera fivérek, Zombori Albert, Zombori (Kugli) Sanyi, Zombori (Jakab) Andris, Szabó Józsi és még néhányan, Törköly Imécékhez jártunk. Valamennyien jó táncosok voltunk, mégis többször megtörtént, hogy más utcából való gyerek kérte fel előlünk a kiszemelt lányt. Akkor összebeszéltünk, és tánc közben lekértük tőle, ha pedig emiatt bosszankodtunk – és volt még 25–50 paránk is –, akkor „lecsaptuk” a táncot. Ez abból állt, hogy egy 25 parást tenyerünkkel a citera húrjaira csaptunk, mire Imre bácsi abbahagyta a muzsikálást. Megállt a tánc! A lecsapó pedig büszkén és elégedetten lépett társaságához. A tánc csak akkor folytatódhatott, ha valaki 50 parával

kiváltotta a zenét. Ezt aztán megint le lehetett csapni, de már 75 parával, illetve 1 dinárral kiváltani újra.

Majdnem elfelejtettem: volt még egy változata a citera lecsapásának: összebeszéltek néhány fiú, s egy közülük lecsapta a táncot, közben elkiáltotta: Tuss! Erre Imre bácsi valami indulófélét kezdett játszani, a lecsapó pedig összekapaszkodott társaival, és az asztal előtt magasba szökdécselve keresztetkék lábukat, vagyis „tussoltak”. Egyfajta virtuskodás volt ez is: ki alegény, mutassa meg.

Amikor már kezdtük felverni a port a földes szobában, Imre bácsi hosszabb szünetet jelentett be. Ekkor felesége, Verka néni lavórból vizet lötykölt a szoba földjére, vagyis beszentelte, aztán felsöpörte, s amikor megszikadt, folytatódott a gyerekbál. Ilyenkor, vagy éppen szünet előtt-e, következett a nőválasz. Bizony nem kis szívdobogással vártuk: melyik lány kér föl bennünket, vagy egyáltalán fölker-e valaki. A szabály általában az volt, hogy a lány azt a fiút kérte föl, aki a legtöbbet táncoltatta, vagy, ugye, a legjobban tetszett neki. Ilyenkor következett a lecsapás azok részéről, akik elvárták, hogy fölkerjék őket.

Egy este általában csak egyszer volt nőválasz, illetőleg fél dinárért külön is meg lehetett rendelni. Ha jól emlékszem, 1941 farsangján kezdett bejárni a tanyáról egy nyurga, vörös hajú, kissé szeplős, csinos leányka: Mágori Ilus. Tánc közben többen is versenyeztünk érte, de idővel rájöttünk, hogy neki legjobban a nálunk idősebb, erősebb és jóvágású Süli Lajos tetszik. Hogy mennyire igazunk volt: évek múltán feleségül ment hozzá. Erre mondják, ugye: mindent idejében kell kezdeni.

Már amikor előzetesen papírra vettem a gyerekjátékokat, azon kezdtem gondolkodni: hogyan is fejezzem be a könyvnek ezt a szakaszát? Hát azzal, hogy nekünk még volt igazi gyermekkorunk. Még hozzá milyen szép gyermekkorunk. Nemcsak azért, mert a majd négy évig tartó német megszállást is beleszámítva, békében éltünk, nyugodtan játszadoztunk, de főként azért, mert talán soha meg nem ismétlődhetően nagy választékunk volt játékokban. Leginkább a szabadban játszadozva, nem kellett attól tartanunk, hogy elüt bennünket valamilyen motoros jármű, nem ismertük – és nem is igényeltük – a drága játékszert és sportfelszerelést, de igényeltük a pajkosságot, az együttléteket, a korlátlan mozgásteret, és ebben nem volt hiányunk.

Rendkívül szórakoztató és szívmengető játékok voltak ezek. Nagyobb részüket – sajnos – már csak mi, szülők és nagyszülők ismerjük és őrizzük legszébb emlékeinkben. A falusi pedagógusoknak talán újra kellene éleszteni ezeket is, hiszen nem kell hozzá egy fillér sem, s mégis mind kitartásra, bátorságra, leleményességre, egymás iránti vonzódásra és szeretetre nevel. Nagy kár lenne, ha ezeket a játékokat is magunkkal vinnénk a sírba.

(Részlet a szerző Szajánról szóló monográfiájából)